

נועם חומסקי

"ישראל כרגע היא כמעט בסיס אמריקאי" ראיון

מַטְעַם: מהו כוחה האמיתי של ישראל בושינגטון? מדי פעם נוטים ירידים פלסטינים שלנו ומתנגדים אחרים של המדיניות האמריקאית במזרח התיכון להסביר את המדיניות הזאת באמצעות הכוח של "הלובי היהודי", או "הלובי הישראלי". זה נשמע לפעמים קצת כמו "כוחם של היהודים".

נועם חומסקי: בואו נבהיר תחילה מהו הלובי הישראלי. המרכיב העיקרי והחשוב ביותר שלו הם נוצרים אוונגליים, בלי ספק בעלי השפעה, אבל זוהי תופעה חדשה ויש לה קשר קלוש למזרח התיכון. לדעתי, המרכיבים רבי השפעה ביותר של הלובי הם המעמדות הפוליטיים-אינטלקטואליים, להם יש סיפור אהבה של ממש עם ישראל מאז שימושה המוצלח מאוד בכוח ב־1967, ובגלל מגוון סיבות, בהן דנתי במקומות אחרים, שכמה מהן קשורות בלעדית לזירה הפנים אמריקאית. השפעתם בעיצוב התפיסות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני היא כמובן עצומה. קל מאוד להראות עיוותים קיצוניים, סילופים ומה שאפשר לתאר רק כגזענות גמורה. למשל, עיתוני הבוקר מהיום. בעודי כותב את התשובה לשאלתכם, מדווחים העיתונים על הבחירות בישראל ב־28 במאָרס. מסגרת הסיפור בכל מקום היא שהישראלים הצביעו בעד נסיגה מהגדה המערבית, למרות "ייסורי" היהודים שייאלצו לעזוב את בתיהם ואת אדמתם, אבל הפלסטינים מחויבים מצידם לאלימות, ולפיכך, ככל הנראה, לא ייענו כראוי למחווה הנדיבה הזאת. המציאות נמחקת לגמרי בהתאם להנחות הגזעניות על השכבות הנמוכות. אי אפשר למצוא אפילו מפה פשוטה שתדגים מה פירושה של ה"נסיגה", שלא לדבר על מלה שפויה בעניין ההיסטוריה עצמה. זוהי התנהגות טיפוסית לגמרי מזה עשורים, מאז התבססה בתקיפות הברית האמריקאית-ישראלית, אחרי ניצחונותיה של ישראל ב־1967.

בנקודה זו קשה להפריד את הלובי מהסקטורים של העלית באופן כללי. ואם נמשיך בקו זה, איך להטיל ספק בכך שהכוח המשפיע ביותר מבית, בעיקר ביחס למזרח התיכון, הן חברות הנפט ותעשיית הנשק (חלקים גדולים מתעשיית ההייטק). האם הם מהווים

חלק מן הלוּבִי? אם כן, הדיון כולו מסתיים. אם לאו, איך נסביר את הנס שהכוחות הללו, החולשים בלי ספק על ממשל בוש, ובעצם גם על כל הממשלים הקודמים, הם כלי־כך חסרי אונים נוכח הלוּבִי, למרות שאין חולק על כך שהם הרבה יותר חזקים ממנו בכוח פיננסי ופוליטי?

הבה נניח את הפקפוקים הללו בצד, ונשאל כיצד להעריך את כוחו של הלוּבִי, איך שלא נתחום אותו. תחילה, שימו לב לכך שהשאלה סבוכה למדי. הכל מסכימים שכמה גורמים משפיעים זה על זה בהגדרתה של המדיניות. גורם מכריע אחד הוא האינטרסים האסטרטגיים-כלכליים של מרכזי הכוח, המחוברים מאוד, של התאגידים והמדינה (הנקראים, במונחים טכניים, "האינטרס הלאומי"). גורם מכריע אחר הוא כמה שדולות מבית. לא קל להבהיר את ההשפעה היחסית שמציבים שני הגורמים הללו, בעיקר כאשר שניהם עולים בקנה אחד, כמו שבדרך כלל היה נכון במקרה של המזרח התיכון. לפעמים הם לא עלו בקנה אחד. למשל מכירות היי־טק ישראליות לסיין, שנעשו לעתים בניגוד לעמדת ארצות הברית. במקרים כאלה, כאשר ציוותה ארצות הברית להפסיק את המכירות, הן נפסקו. כך קרה עם טכנולוגיות הפאלקון ב־2000, ושוב בשנה שעברה, כאשר ה"ניאורשמרנים" של וושינגטון, אלה שלכאורה מצויים בכיסה של ישראל, לא רק שכפו על ישראל לשים קץ לתכניותיה, אלא אף עשו כל מאמץ לעשות זאת בדרך משפילה במיוחד. הלוּבִי המפורסם שמר על שקט, כמו שהוא עושה, בדרך כלל, כל אימת שעליו להתעמת עם כוח מבית. גם במקרים אחרים אנו רואים כי הלוּבִי הוא בעל השפעה כאשר הוא מצוי בהסכמה עם האינטרסים האסטרטגיים-כלכליים, ופחות (אם בכלל) כאשר יש ניגוד אינטרסים.

קחו למשל את מה שאפשר כי הוא הפשע הגדול ביותר בהיסטוריה של ישראל: הפלישה ללבנון, במטרה להרוס את אש"ף ולחסל את קריאותיו להסדר פוליטי (קריאות שהלכו והיו למביכות בעבור ישראל), ובמטרה לכפות משטר חסות מארוני. ממשל ריגן תמך מאוד בפלישה הזאת, גם בזמן הזוועות הנוראיות ביותר שלה, אבל באוגוסט (1982), כאשר הפשעים החלו להזיק ל"אינטרס הלאומי", ציווה ריגן על ישראל לחדול מהמתקפה, ואז נכנסה ארצות הברית כדי להשלים את סילוק אש"ף מלבנון, תוצאה מבורכת מאוד מבחינתה של ארצות הברית, שתאמה את התנגדותה הכללית לכל לאומיות עצמאית. התוצאה לא היתה לגמרי מה שארצות הברית-ישראל ציפו לה, אבל התובנה הרלוונטית לנו היא שאנשי ריגן תמכו בתוקפנות ובזוועות, כאשר תאמו מבחינתם את "האינטרס הלאומי". הם ציוו להפסיקן כאשר הערכתם השתנתה (ואז נכנסו כדי להשלים את העבודה העיקרית). זה רגיל למדי. למעשה, קשה למצוא הברל גדול בין מדיניות ארצות הברית כלפי ישראל-פלסטין לבין מדיניותה באזורים אחרים בעולם, שם אין לוּבִי.

נלמד עוד יותר על העניין הזה אם נבחן את עליית כוחו של הלובי. קחו את שנת 1958, שנה מכרעת בפוליטיקה העולמית. ממשל אייזנהאואר זיהה באותה שנה שלושה אתגרים לארצות הברית בעולם: המזרח התיכון, צפון אפריקה ואינדונזיה – כולם יצרני נפט, כולם מוסלמים. בצפון אפריקה טיפלה עצמאות אלג'יראית פורמלית. באינדונזיה ובמזרח התיכון טיפלו הטבח הרצחני של סוהארטו (1965) והרס הלאומיות החילונית הערבית בידי ישראל (נאצר, 1967). היה זה שירות אדיר לארצות הברית ולעריצי המשטרים של יצרני הנפט; זיכרו איך ערב הסעודית היתה כמעט במצב של מלחמה עם מצרים באותה עת. ככלל, שירותיה של ישראל במזרח התיכון כוננו את הברית האמריקאית-ישראלית ההדוקה ואישרו את ההערכה של המודיעין האמריקאי מ־1958 כי "מסקנה לוגית" מהתנגדות ל"לאומיות הרדיקלית" (שפירושה לאומיות חילונית עצמאית) הינה "תמיכה בישראל", כבסיס האמין היחיד של ארצות הברית באזור (לצד טורקיה, שהחלה ביחסים קרובים עם ישראל באותה שנה). הפוטש של סוהארטו עורר אופוריה במערב, והוא נשאר "אחד משלנו" (כפי שממשל קלינטון כינה אותו), עד שאיבד את כוחו ב־1998, אחרי שלטון שאת זוועותיו אפשר להשוות לאלה של סדאם חוסיין. (אף סדאם היה "בחור משלנו", עד אשר הפסיק לציית לפקודות ב־1990). מה היה הלובי של אינדונזיה אז? מה היה הלובי של סדאם? שאלה זו אפשר לשאול לגבי כל העולם. המדיניות נוטה להיות די עקבית, עם או בלי לובי.

כדי לטעון שה"לובי הישראלי" חורג מן הנורמה באופן משמעותי, צריך להוכיח שהוא הזיק ל"אינטרסים הלאומיים" של ארצות הברית. ואכן, זוהי הטענה החוזרת ונשנית מצד אלה המאמינים כי הלובי הזה שולט במדיניות ארצות הברית במזרח התיכון. האם זה נכון? לגבי מי היתה מדיניות ארצות הברית כישלון במשך ששים השנים האחרונות? חברות הרלק? ממש לא. הן עשו "רווחים מעבר לחלומות הבצע" (אם לצטט את ג'ון בלייר, במחקרו החשוב, מטעם הממשל, על התעשייה בשנות השבעים), והן ממשיכות להרוויח. תעשיות אמריקאיות אחרות (נשק, חברות בנייה, וכו') הן הפיקו עושר מופלג מהברית של ארצות הברית עם העריצים באזור. האם המדיניות הזאת הזיקה לאסטרטגיה הגדולה של ארצות הברית, אשר התבססה על מה שמחלקת המדינה תיארה לפני ששים שנה כ"מקור מדהים של כוח אסטרטגי", של דלק מזרח תיכוני ועושר ענקי, "פרס חומרי" שאין שני לו? ממש לא. ארצות הברית שמרה על רוב כוחה במזרח התיכון – ונסיגות משמעותיות שספגה, כמו הדחת השאה, לא היו תוצאות של יוזמות הלובי. יתר על כן, הצלחות יוצאות מן הכלל אלו נאלצו להתגבר על מכשולים רבים: ראשית, כמו בכל מקום בעולם, על "לאומיות רדיקלית". וכמו בכל מקום אחר בעולם, היה זה נוח לנסח את הדאגות הללו במונחים של "הגנה נגד ברית המועצות", אבל תירוץ זה בדרך כלל מתמוטט בבדיקה מהירה, במזרח התיכון כמו בכל

מקום אחר. למעשה, ארצות הברית נסוגה מהטענה הזאת, באופן רשמי, זמן קצר לאחר נפילת החומה בברלין, כאשר האסטרטגיה של המועצה לביטחון לאומי של בוש (האב) קראה לשמור ולהחזיק את כוחות הפרישה שכוונו למזרח התיכון, יחד עם הכרה בכך שאת "האיומים החמורים על האינטרסים שלנו" באזור זה "אי אפשר להניח לפתחו של הקרמלין". התירוץ אבר, אבל המדיניות נמשכה כמו קודם, בשינויים טקטיים, שהותאמו לנסיבות. כך היה הדבר גם בכל מקום אחר בעולם. וכאמור, הצלחתה של ישראל בחיסול איום "הלאומיות הרדיקלית" ב־1967 היתה נקודת מפנה מכרעת ביחסי ארצות הברית-ישראל, ראשית כוחו של הלובי. הסיפור נמשך בערך באותו אופן בשנים הבאות, ביחד עם שירותי משנה שהחלה ישראל לספק, למשל כאשר סייעה למימשל ריגן לעקוף את הגבלות הקונגרס ולסייע לטרור המוני במרכז אמריקה או לעקוף את האמברגו על משטרים גזעניים באפריקה הדרומית.

אפשר לטעון כי התמיכה האמריקאית בישראל הניקה ל"מלחמה בטרור", אבל זה איננו משכנע ביותר, משום שקל להיווכח כי איום הטרור איננו מצוי בעדיפות גבוהה בתוכניות הממשל. אפשר גם לומר כי דבר זה נכון לגבי תמיכת ארצות הברית בעריצויות השליטות בעולם הערבי. לפני מחצית המאה, הסבירה המועצה לביטחון לאומי כי "קמפיין השנאה נגד ארצות הברית" בעולם הערבי מבוסס על ה"אבחנה" (שהם זיהו כמדויקת) כי ארצות הברית תומכת במשטרים דכאניים ואכזריים ומסכלת דמוקרטיה ופיתוח, וכך היא גם ממשיכה לעשות. כרגע יש רק כמה עדכונים רטוריים, אבל בקושי יותר מכך. ובכן, למרות שהלובי (בעיקר המעמדות הפוליטיים-אינטלקטואליים) היה, ללא ספק, יעיל ביותר, קשה לטעון כי המקרה הזה שונה מן הנורמה. אלה המתמקדים רק במקרה של הלובי הישראלי עשויים להיות מופתעים מכוחו, אבל ניסיון ואינטרסים רחבים יותר מגלים שאין בו הרבה ייחוד.

מַטְעַם: האם יש דבר כזה "סולידריות יהודית עם ישראל"? האם יש משמעות כלשהי לארגונים היהודיים, חוץ מהיותם חלק ממנגנון המדינה הישראלי? עד כמה אפשר להפריד את החיים היהודיים בארצות הברית מהמעורבות הפרוי-ישראלית? חומסקי: קודם כל, מוטב לנו להיות הסנים כאשר אנחנו משתמשים בביטויים כמו "סולידריות עם ישראל" ו"תמיכה בישראל". האם אלה מופגנים עלידי תמיכה בעמדה ה"מתונה", הווכחה לשבחי התקשורת האמריקאית, כלומר תמיכה בהשתלטות של ישראל על אדמות ומשאבים יקרי ערך בגדה המערבית, השתלטות המותירה לפלסטינים קנטונים שאינם בני קיום, השבויים לגמרי בידי ישראל ומנותקים זה מזה? אפשר לטעון כי אלה המכריזים על עצמם בלהט כי הם "תומכי ישראל" הינם בעצם תומכי ניוונה החברתי והמוסרי, וחורבנה הסופי האפשרי.

ואולם, בהסתייגות מסוימת (ורצינית למדי) זו, אין ספק כי חלק גדול מהחיים היהודיים בני זמננו קשורים למה שנראה כאינטרסים ישראלים. שוב, תופעה זו עברה שינוי איכותי לאחר 1967. כמה תתמיד התופעה הזאת? שאלה זו מציבה אותם קשיים כמו השאלה הקודמת. מאז 1967, תמיכה בישראל היא גם תמיכה בכוחה של ארצות הברית. משום כך החלה "הליגה נגד השמצה", אשר לפני שנים רבות היתה ארגון זכויות אדם אותנטי, להגדיר את "האנטישמיות האמיתית" כ"צליפה בתקציב ההגנה האמריקאי", באמצעות "עושי השלום מבציר וייטנאם", ה"מוציאים שם רע למלחמה ותקשורת אוהדת מדי לשלום", ומוחים על פעולות ארצות הברית (במציאות, זוועות מחרידות) באל סלוודור ובניקרגואה. עמדה כזאת, על פי "הליגה נגד השמצה", מגלה "אדישות לאינטרסים היהודים" ויש להתנגד לה בחריפות. אפשר למצוא התבטאויות דומות בכתבי עת כמו ה"ניו ריפבליק" ובמרכיבים אחרים של הלובי. אני משער שאם יחליט הממשל האמריקאי – והוא עשוי להחליט – כי "תמיכה בישראל" אינה תואמת עוד את "האינטרסים הלאומיים", אזי הקבוצות הללו יילכו בעקבות ארצות הברית והחיים היהודיים ייפכו ל"נפרדים מהמעורבות הפוליטית הפרו-ישראלית", אם לשאול את הניסוח שלכם.

מַטָּעַם: האם "תרבות השואה", המוצאת לה בשנים האחרונות כמה ביטויים קיצוניים באירופה, ממלאת תפקיד גם במסגרת האידיאולוגית של "הידידות האמריקאית-ישראלית"?

חומסקי: שוב, 1967 היא שנה מכרעת. מאז, קיבלה השואה סטאטוס מיתי: מוזיאוני שואה בכל מקום, אזכור מתמיד של השואה (לעתים קרובות כדי להצדיק פשעים ישראלים), אלי ויזל הופך לסמל לאומי נוח (כאדם שניתן לסמוך עליו שיתמוך בפשעיה של ממשלת ארצות הברית) וכו'. לא לפני כן.

אפשר לבחון את זה תוך השוואה עם התקופה שקדמה ל-1967. בשנים הראשונות אחרי המלחמה, הרבה מאוד ניצולי שואה חיו בתנאים מחרידים במחנות העקורים. אפשר היה לעשות משהו כדי לעזור להם. אין כמעט ספק שרבים מהם, סביר להניח כי רובם הגדול, היו רוצים לבוא ולחיות בארצות הברית, אילו התאפשר להם – למעשה חלק גדול מהם היה קופץ על ההזדמנות. קהילה היהודית היתה חמקמקה בעניין הזה. הלא-ציונים היו הפעילים ביותר בתמיכה בכניסתם של ניצולים לארצות הברית (במספרים קטנים ומכמירים). הציונים – קבוצה קטנה הרבה יותר באותו זמן – היו דרמשמעיים. הם חששו שמא זה יתנגש עם ה"עלייה" – בלי שום קשר למה שהניצולים עצמם רצו. אין צורך להגיב אפילו על העמדה והפעולות של היישוב, ואחר כך של ישראל.

וַיִּטְעַם: האם המלחמה בעיראק והאסון האנושי שם ממלאים תפקיד באסטרטגיה חדשה של ארצות הברית במזרח התיכון? (זו לפחות היתה ההרגשה כאשר שרון מילא את תפקידו־שלו בפארסה של "ההתנתקות") האם יש סיכוי לאסטרטגיה אמריקאית חדשה?

חומסקי: במשך ששים השנים האחרונות עברה האסטרטגיה של ארצות הברית במזרח התיכון בעיקר שינויים טקטיים – הסתגלות לנסיבות. ארצות הברית פלשה לעיראק כדי לכוון מדינת חסות עליה היא יכולה לסמוך, מדינה שיש לה משאבים עצומים של נפט, עיקר המקור לאנרגיה העולמית בעתיד הנראה לעין. המזרח התיכון נשאר "מקור מדהים של כוח אסטרטגי", נוסף על היותו מקור ל"רווחים מעבר לחלומות הבצע". אחד החריפים שבחברי האליטה של מדינות החוץ האמריקאית, וזיגנייב בז'ינסקי, צפה כי שליטה בעיראק תספק לארצות הברית "מנוף קריטי" על יריבותיה התעשייתיות באירופה ובאסיה, וחזר בכך בעצם על תפיסתו של ג'ורג' קינן, אחד המתכננים המשפיעים ביותר בתקופה שאחרי מלחמת העולם השנייה, שטען כי שליטה על מקורות האנרגיה של המזרח התיכון תספק לארצות הברית "כוח וטו" נגד יפן (למעשה, נגד כל החברות התעשייתיות).

הפלישה האמריקאית לעיראק היתה כנראה אחד האסונות הצבאיים האימים ביותר בהיסטוריה. כלל לא ברור כעת אם מטרתיה אפשריות להשגה. למעשה, מתכנניה בארצות הברית כנראה כבר מהרהרים במה שהוא בבחינת הסיט האולטימטיבי שלהם: עיראק ריבונית ופחות או יותר דמוקרטית, שתחזק את קשריה עם איראן השיעית, תחבור אולי לאוכלוסיה השיעית מעבר לגבול הסעודי, שם במקרה נמצא רוב הנפט הסעודי. זה עשוי אפילו להוביל למערך שיעי רופף שישלוט במקורות האנרגיה העיקריים של העולם, מערך שאינו תלוי בושינגטון. גרוע מזה, המערך עשוי לחזק את קשריו הכלכליים ואולי גם הצבאיים עם סין. ארצות הברית יכולה להפחיד את אירופה: כאשר ארצות הברית מנופפת באגרופה, חברות כלכליות אירופיות רבות נסוגות מאיראן. אבל סין מסרבת להיבהל. זוהי הסיבה הבסיסית לדאגתה של וושינגטון ביחס לסין. מסיבות אלו מסרבים בוש ובליייר לשקול לוח זמנים כלשהו לנסיגה מעיראק, אף שהם יודעים היטב, על פי הסקרים שלהם־עצמם, כי 87% מהציבור, אחוז מדהים, דורשים לוח זמנים כזה. אי אפשר ליחס סירוב כזה רק לשנאה הסטנדרטית לדמוקרטיה בקרב אלה המטיפים לאהבת הדמוקרטיה. יש לכך סיבות אסטרטגיות־כלכליות מוצקות. דיבורים על "אסטרטגיות יציאה" מעיראק יש להם מעט מאוד משמעות, אלא אם מתמודדים עם מציאות זו. איך תתמודד וושינגטון עם הבעיות הללו – מאוד לא ברור, גם לא למתכננים עצמם, אני מניח. לא ברור גם איזה תפקיד תמלא ישראל, שהיא כרגע כמעט בסיס אמריקאי ומרכז היי־טק אזורי.

מִטְעֵם: היכן לא ימלאו עוד "היחסים המיוחדים" כל תפקיד?
הומסקי: אני לא חושב שאפשר לצפות את זה. וושינגטון ניצבת לפני דילמות אמיתיות בהגשמת האסטרטגיות הוותיקות שלה במזרח התיכון, אסטרטגיות שנפגעו באופן רציני כתוצאה מהתקפנות הצבאית של ממשל בוש. הנזק ל"אינטרס הלאומי" מגיע הרבה יותר רחוק, אפילו לאזורים מסורתיים של הכוח האמריקאי, כמו אמריקה הלטינית, היוצאת יותר ויותר מחוץ לשליטתה. כתבתי על כך במקומות אחרים ואינני יכול לנסות ולחזור על עצמי כאן. באופן כללי, מדיניות ממשל בוש לא רק מגבירה את איום הטרור והמלחמה הגרעינית, ולא רק מגבירה את הסכנה לאסון סביבתי, אלא שהמדיניות הזאת מזיקה לסקטורים הצרים מבית, אותם הם מייצגים. הרבה סכנות עומדות לפנינו, אם המגמות הללו לא ייבלמו וישנו כיוון.

מאנגלית בן יוסף